

rü'l-mârifî). III, 100; Şehâbeddin el-Hafâcî, *Nesîmû'r-riyâz*, Kahire 1327, I, 328; II, 38; IV, 264; Muhammed b. Abdülbâki ez-Zürkânî, *Şerhu'l-Mevâhib*, Kahire 1329, IV, 37; R. B. Smith, *Mohammed and Mohammedanism*, London 1876, s. 137, 156, 201; Mahmûd Şît Hattâb, *er-Resûlü'l-kâidî*, Bağdad 1960; a.mlf., *Kâdetü'n-nebi*, Dîmaşk 1415/1995; a.mlf., "es-Sefârât ve'r-re-sâ'ilü'n-nebeviyye: Küttâbü'n-nebî ve mevâddûhüm el-kitâbiyye", *el-Mevrid*, XVI/1, Bağdad 1987, s. 29-50; W. Montgomery Watt, *Muhammad: Prophet and Statesman*, Oxford 1961; a.mlf., "Muhammad", *ER*, X, 137-146; E. Gibbon, *The Decline and Fall of the Roman Empire*, London 1962, V, 255; G. E. von Grunebaum, *Classical Islam: A History 600-1258* (trc. K. Watson), London 1970, s. 27, 42; R. Paret, *Muhammed und der Koran*, Stuttgart 1976, s. 138; Hamîdüllâh, *İslâm Peygamberi* (Tuğl.), I-II, tür.yer.; a.mlf., *Hz. Peygamber'in Savaşları ve Savaş Meydanları* (trc. Salih Tuğ), İstanbul 1982; a.mlf., *el-Veşâ'îku's-siyâsiyye*, Beyrut 1405/1985; M. Tâhir b. Âşûr, *Makâsidü's-şerîfatı'l-İslâmiyye*, Tunus 1985, s. 28-39; M. Ali Kapar, *Hz. Muhammed'in Müşriklerle Münasebeti*, İstanbul 1987; M. Yasin Mazhar Siddiqui, *Organisation of Government under the Prophet*, Delhi 1987, tür.yer.; Philip C. Almond, *Heretic and Hero: Muhammad and the Victorians*, Wiesbaden 1989, s. 28-31, 39-40; E. Rabbath, *Mahomet: Prophète arabe et fondateur d'état*, Beyrouth 1989; Afzal Ur Rahman, *Muhammad as a Military Leader*, Delhi 1990; Muhammad Siddique Qureshi, *Foreign Policy of Hadrat Muhammad*, New Delhi 1991; Zafar Ali Qureshi, *Prophet Muhammad and his Western Critics*, Lahore 1992, I-II; Mehmet Görmez, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu*, Ankara 1997, s. 204, 205, 208, 212, 214, 215, 275, 294; M. Reeves, *Muhammad in Europe: A Thousand Years of Western Myth-Making*, Reading 2000; Serdar Özdemir, *Hz. Peygamber'in Seriyyeleri*, İstanbul 2001; M. Abdülhay el-Kettâni, *Hz. Peygamber'in Yönetimi: et-Terâbitü'l-idâriyye* (trc. Ahmet Özel), İstanbul 2003, I-II, tür.yer.; İzzeddin İbrâhim, "ed-Dirâsatü'l-müte'allika bi-resâ'ilü'n-nebî ile'l-mülük fi 'âşîrî", *el-Mü'errihü'l-'Arabi*, XXIII, Bağdad 1983, s. 237-262; Yoshiko Oda, "Muhammad as the Judge: An Examination of the Specific Quality of Muhammad's Charismatic Authority", *Orient*, XXII, Tokyo 1986, s. 58-72; F. Buhl - [A. T. Welch], "Muhammad", *El²* (ing.), VII, 360, 375.

AHMET ÖZEL

III. DİNDEKİ YERİ

A) Kur'an ve Sünnet'e Göre Hz. Muhammed. İslâm'da imanın üç temel esasından birini nübüvvet konularının (diğerleri ulûhiyyet ve âhirettir) teşkil ettiği bilinmektedir. Kur'an'da Resûl-i Ekrem'in nebîlik konumuna temas eden âyetlerin bir kısmında onun peygamberler silsilesinin son halkasını oluşturduğu (*el-Ahzâb* 33/40), peygamberlere gelen ilâhî emir ve yasakları tebliğ edip fert ve toplumlari mânevî arınmaya tâbi tutma, onlara kütap ve hikmeti öğreterek hak dini yaşa-

yacak bir olgunluğa kavuşturma görevinin Hz. Muhammed'e de verildiği ifade edilmektedir (es-Şûrâ 42/13; *el-Cum'a* 62/2-3). Bütün semâvî din mensuplarının hürmetle anıp sahiplendiği Hz. İbrâhim, oğlu İsmâîl ile birlikte Kâbe'yi inşa ederken sonraki toplulukların içinden bu görevleri ifa edecek bir elçi göndermesini Allah'tan dilemiştir (*el-Bakara* 2/129). Nübûvvetinin geçmişle bağlantısının ne olduğu hususunda sorulan bir soruya Hz. Peygamber'in verdiği cevap ilgili âyetlerin bir açıklaması mahiyetindedir: "Nübûvvetimin tarihî kaynağı atam İbrâhim'in duası ve Îsâ'nın benim peygamber olarak gönderileceğimi müjdelemesidir" (*Müsned*, IV, 127, 128; V, 262). Yine Resûl-i Ekrem, kendisinin diğer peygamberlerle olan münasebetini mükemmel inşa edilen, fakat bir tuğla eksik bırakılan binaya benzetir (*Buhârî*, "Menâkıb", 18; Müslim, "Fezâ'il", 21-23). Sâffât sûresinde Hz. Nûh'tan itibaren bazı peygamberlere ismen selâm okunduktan sonra Allah'ın bütün elçilerine selâm gönderilmiş, buna bağlı olarak Hz. Peygamber de, "Bana selâm okuduğunuzda Allah'ın diğer elçilerine de selâm okuyun, zira ben de onlardan biriyim" demiştir (*Taberî*, XXIII, 139; *İbn Kesîr*, VI, 43). Bu âyet ve hadisler bütün peygamberlerle birlikte Hz. Muhammed'e de iman etmenin gereğini ortaya koymaktadır. Kur'an-ı Kerîm'de, Hz. Muhammed'in nübûvvetle görevlendirilip gönülleri gerçeklere açık olan topluluklara gönderilmesi ilâhî bir lutuf diye nitelendirilmekte (*Âl-i İmrân* 3/164), onun tebliğati ve oluşturduğu inançlı toplum, bunların tarih içinde oynadığı rol bütün insanlık için bir rahmet olarak değerlendirilmektedir (*el-Enbiyâ* 21/107).

Resûl-i Ekrem'in Kur'an'ın muhteva-sında çok önemli bir yer tuttuğu görülür. Kur'an-ı Kerîm'de çoğul sıgasıyla gelip Hz. Muhammed'i de kapsayan 170 cıvarındaki âyette "resûl" ve "nebî" kelimeleri geçmektedir, ayrıca Peygamber'in kendisi kastedilmek üzere resul 171, nebî de otuz dokuz defa tekrarlanmaktadır. Yirmi beş kadar âayette de "irsâl" kalibinden fiillerle risâlet görevi ona nisbet edilmektedir. On üç âayette "yâ eyyühe'n-nebî", iki âayette "yâ eyyühe'r-resûl" hitabı yer almaktadır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "nb'e", "rsl" md.leri). Mâtûrdî, Allah'ın bütün peygamberlere kendi isimleriyle hitap ederken Muhammed aleyhisselâma "ey resûl, ey nebî" diye hitap etmesini onun diğerlerine üstünlüğünün işaretini olarak kabul etmiş (*Te'vîlâtü'l-Kur'an*, vr.

183^b), onun bu görüşü talebesi Ebû'l-Leys es-Semerkanî vasıtâsıyla Kâdî İyâz'a da intikal etmiştir (es-Şîfâ', I, 62). Kur'an-ı Kerîm'de dört âayette Muhammed ismi yer almaktadır. Bunların ikisinde "resûlullah" tabiri geçmektedir (*el-Ahzâb* 33/40; *el-Feth* 48/29), birinde resul olduğu ifade edilmekte (*Âl-i İmrân* 3/144), birinde de dünya ve âhiret mutluluğuna erişmek için Muhammed'e inanmak şart koşulmaktadır (Muhammed 47/2). Diğer bir âayette, Hz. Îsâ'nın kendisinden sonra gelecek resûlî müjdelerken onun adının Ahmed ola-cağını söylediği bildirilmektedir (es-Saf 61/6). Seksen altı âayette Allah ve Muhammed kastedilerek resul kelimesi vav edatı ile bir arada zikredilmiş, on yedi âayette de "bizim resulümüz", "O'nun resulü" anlamındaki terkîpler yer almıştır. Kur'an-ı da ikinci ve üçüncü şahıs olarak Hz. Peygamber'le bağlantılı zamirlerin sayısı binleri bulmakta, ona yönelik "kul" (de ki) hitaplarının sayısı 300'ü aşmaktadır (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "kul" md.). Ezan içinde yer alan Muhammed ismi yirmi dört saatin her anında Allah adıyla birlikte anılmaktadır. Buna çeşitli münasebetlerle tekrarlanan kelime-i tevhid ve kelime-i şehâdeti, farz namazlardan önceki ikâmette, ayrıca namaz içindeki Tahiyat, Sallı ve Bârik dualarında nebî ve Muhammed isminin tekrar edilişini eklemek gereklidir. Çok defa dikkat çekmeyen bu iç içe sistem Hz. Peygamber'in dindeki konumunu göstermektedir.

İnsan sadece maddî sıkıntılının gidermesiyle huzur bulamamakta, mânevî desteğe de ihtiyaç duymaktadır. Tarih dinin bu desteklerin başında yer aldığı ortaya koymaktadır. Resûl-i Ekrem de yakın ve uzak muhataplarının bu ihtiyacını derinden hissetmiştir. "Tebliğ ettiğin ilâhî mesaja inanmayacaklar diye neredeyse kendini helâk edecksin" (*el-Kehf* 18/6; es-Şuarâ 26/3); "Kur'an'ı sana güçlük çekenin diye değil kalpleri etkilenip ürperecek kimseler için bir uyarıcı olarak indirdik" (*Tâhâ* 20/2-3) meâlindeki âyetler bu gerçege işaret etmektedir. Mûfessîrlar, Hicr süresinde görülen (15/72) "hayatın hakkı için ..." anlamındaki hitabın Resûl-i Ekrem'e Allah'ın bir iltifatı sayıldığını, böyle bir mazhariyetin başka hiçbir peygambere nasip olmadığını ifade eder (*Şevkânî*, III, 132). Eski peygamberlerin hitap ettiği kavimler çoğunlukla iman etmedikleri için helâk edildiği halde Hz. Muhammed'e, kendisi kavminin içinde bulunduğu sürece onların dünyevî bir cezaya mâruz bırakılmayacağı bildiril-

MUHAMMED

mişti (el-Enfâl 8/33). Mi'râc dolayısıyla Îsrâ ve Necm sürelerinde Resûlullah'ı yüce celtîci ifadeler kullanılmış, Kevser süresinde birçok iyilik ve güzellikin ona verildiği zikredilmiştir. Bu sürede yer alan Kevser ile Îsrâ süresinde (17/79) Resûl-i Ekrem'e vaad edilen makâm-ı mahmûd bir arada düşünüldüğünde Peygamber'in getirdiği mesajın dünya var oldukça etkinliğini sürdüreceği yolunda bir sonuca ulaşmak mümkündür (bk. MAKÂM-ı MAHMÛD).

Bütün peygamberler hitap ettikleri toplumları eğitime tâbi tutmakla görevlendirilmiştir. Çeşitli âyetlerde Resûl-i Ekrem'e muhataplarını mânevî kirlerden temizleyip arındırması yolunda faaliyet göstermesi, huzur ve sükûnete kavuşmaları yönünde kendilerinin de şahit olacağı şekilde dua ve niyazda bulunması emredilmiş (et-Tevbe 9/103), şahsına karşı işleyebilecekleri kusurları affetmesi, ayrıca günahlarının bağışlanması için Allah'tan mağfiret dilemesi istenmiştir (Âl-i İmrân 3/159; en-Nûr 24/62; Muhammed 47/19; el-Mümtehine 60/12). Âyetlerde Peygamber ile münasebetleri konusunda topluma da sorumluluklar yüklenmiş, fertlere Allah tarafından görevlendirilen bir elçinin mutlak itaatle karşılaşması gereği hatırlatılmış, günah işlediklerinde Peygamber'e başvurup af dilemeleri, Peygamber'in de kendileri için bağışlanma talebinde bulunması halinde Cenâb-ı Hakk'ı fazlasıyla bağışlayıcı ve merhametli bulacakları bildirilmiş (en-Nisâ 4/64), ayrıca müminlerin resulün duasını istemeğini tâsiye edilmiştir (et-Tevbe 9/99).

Ceşitli âyetlerden hareketle bir müslümanın Resûl-i Ekrem'e karşı görevlerini, dolayısıyla gerçek bir mümin olmasının şartlarını ona inanmak, itaat etmek, onun izinden gitmek, onu sevmek ve salâtü selâmla anmak şeklinde beş kategori halinde sıralamak mümkündür. Kur'an'da Hz. Peygamber'in risâletinin bütün insanları kapsadığını belirten âyetin devamında Allah ile birlikte resulüne de iman edilmesi emredilmiştir (el-A'râf 7/158), bu emir başka âyetlerde iman ve itaat şeklinde tekrarlanmıştır (Âl-i İmrân 3/32; en-Nisâ 4/136). Kur'ân-ı Kerîm'in on iki yerinde emir şeklinde, beş âayette fiil kalıplarıyla Allah'a itaatle resulüne itaat beraber zikredilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "tv'a" md.), resule itaat edenin Allah'a itaat etmiş sahibi olduğu belirtilmiştir. Allah ile birlikte resulüne itaatin kadın ve erkek müminlerin şiarı olduğu bildirilmiştir (et-Tevbe 9/71). Kâdî İyâz, Cenâb-ı Hakk'ın bu tür âyetler-

de kendi ismiyle resulünün ismini, kendisine itaatle resulüne itati iştirak ifade eden atif "vâv" ile yanyana getirdiğini, böyle bir bağlantının Hz. Muhammed'den başkası için mümkün olmadığını kaydetmiştir (es-Sîfâ, I, 24).

Kur'an'da her şeyi kuşatan ilâhî rahmetten faydalanan kimselerin nitelikleri belirtilirken Tevrat'ta ve İncil'de kendisine atifta bulunulan ve ümmî bir nebî olan resule tâbi olmalarından söz edilir (el-A'râf 7/157); böylece yahudilerle hristiyanların da ona inanmaları gerektigine işaret edilir. "De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki Allah da siz sevsin ve günahlarınızı bağılaşın" meâlindeki âyet (Âl-i İmrân 3/31) Hz. Peygamber'in Asr-ı saâdet-teki muhatapları yanında bütün insanlığa bir çağrıdır. Ayrıca meşakkatli Tebük Seferi'ne katılan muhacir ve ensar gruplarının "zor gününde nebîye uyma" sınavını başardıkları için ilâhî rahmet ve yakınlığa lâyık görüldüğü bildirilmektedir. Bu olayla ilgili âyetlerin sonuncusunda, "Medine halkına ve onların çevresindeki bedevî Araplar'a Resûlullah'tan geri kalmaları ve onun hayatından önce kendi hayatlarını düşünmeleri yakışmaz" denilmek suretiyle Hz. Peygamber'e gösterilmesi gereken saygı ve bağlılık vurgulanmıştır (et-Tevbe 9/117-120).

Diğer nebîlerin yanında Hz. Muhammed'in de muhataplarının hak dini bennimseyip ebedî mutluluğa erişmelerini gönülden arzu etmesi ve bunun gerçekleşmemesinden derin üzüntü duyması onun sevgisinin bir göstergesidir. Resûl-i Ekrem insanların Allah'ı tanımlarına ve sevmelerine aracı olduğuna göre (Âl-i İmrân 3/31) hem yaratâni hem yaratılmış seven bir insandır. Kendisi "habîbüllâh" olduğunu, fakat bunu övünme vesilesi kılmadığını söylemiş (*Müsned*, I, 395, 410, 462; Dârimî, "Mukâddime", 8; Tirmîzî, "Menâkıb", 1), habîbüllâh nitelimesi müslümanların "resûlüllâh"tan sonra en çok tekrar ettikleri vasîf olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de Peygamber'in müminlere kendi canlarından daha yakın olduğu (el-Ahzâb 33/6), sıkıntiya düşmeleri halinde üzülüp üzerlerine titreyen, şefkat ve merhamet gösteren bir duyarlılığı sahip bulunduğu (et-Tevbe 9/128-129) ifade edilmektedir. Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem muhatapları karşısındaki konumunu, ateşe düşmeye israr edenleri bellerinden yakalayıp kurtarmaya çalışan kimsenin durumu na benzetmiştir (*Müslim*, "Fezâ'il", 17-18; Tirmîzî, "Edeb", 82).

Ebû Abdullah el-Hâlimî, Resûlullah'ın özelliklerini bilen aklîselim sahibi bir kişinin onu babasından ve hocasından daha çok sevmesi gerektiğini söylemiş, bu arada bazan sevginin sevilenden beklenenilecek menfaatlerden kaynaklandığına işaret etmiş, ancak Peygamber sevgisinin bu merhaleyi aşarak tâzim ve hürmet derecesine yükselmesinin lüzumunu belirtmiştir (el-Mînhâc, II, 45, 124). Resûl-i Ekrem, muhtemelen övünç vesilesi olarak algılanmaması ve sonraki dönemlerde Hristiyanlık'ta görüldüğü gibi aşırı telakkilere yol açmaması için kendisinin üstünliğini dile getiren beyanlara fazla yer vermemişse de birçok hadis mecmuasında Peygamber sevgisine dair bazı ifadeleri mevcuttur. "Sizden hiçbiriniz beni babasından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmediğe iman etmiş olamaz" meâlindeki hadis (Buhârî, "Îmân", 8; Müslim, "Îmân", 69) bunlardan biridir.

Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş peygamberlere, seçkin kullara ve cennet ehlîne Allah'ın selâmi ifade edildiği gibi (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "slm" md.). Allah'ın ve meleklerinin Peygamber'e salât ettikleri bildirilerek müminlerden de ona salâtü selâm getirmeleri istenmiştir (el-Ahzâb 33/56). Allah'ın birine salâtı "rahmet, günahlardan arındırma, mânevî makamını yükseltme" mânâsına kabul edilmiş, meleklerin ve müminlerin salâtı da o kimse nin bağışlanıp yükseltilmesi şeklinde yorumlanmıştır (Râğıb el-İsfâhânî, *el-Müfredât*, "sly" md.; Kâdî İyâz, II, 625-627). Namazlarda tekrar edilen Tahiyat duasında Allah'a, Peygamber'e, namaz kılanların kendilerine ve Allah'ın bütün sâlih kollarına salâtü selâm okunur, ardından Resûl-i Ekrem'e ve Hz. İbrâhim'e özel salât ve bereket dualarında bulunulur. Bu tür metinler Hz. Muhammed'in kitap, sünnet, İslâm inancı ve dolayısıyla ibadeteki konumunu göstermektedir (bk. SALÂTÜ SELÂM).

Müminlerin Hz. Peygamber'e karşı görevleri sıralandıktan sonra belirtilmesi gereken bir husus da ona karşı saygısızlık gösterilmesine izin verilmemesidir. Bütün peygamberler, inkârcıların kaba kuvvette dayanan reaksiyonlarının yanı sıra psikolojik eziyetlerine de mâruz kalmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de "nebîye veya Allah'a ve resulüne eziyet" diye ifade edilen, dünyada ve âhirette lânete ve elem verici cezaya sürükleyeceği haber verilen bu davranış (et-Tevbe 9/61; el-Ahzâb 33/57) II. (VIII.) yüzyıldan itibaren gündeme getirilmiş, muhtemelen ilk defa Kâdî İyâz

tarafından derli toplu olarak ele alınmıştır (es-Şîfâ', II, 932-1046). Peygamber'e eziyet alay, küçümseme, çekiştirme, ayıplama, iftira, aile hayatını karalama vb. şekillerde olabilir. "Seb" ve "şetm" (dil uzatma, ta'netme, şahsiyetini zedeleyici asılısız eleştiriler yapma) kelimeleriyle ifade edilen bu tür eziyetler dinî ve ahlâkî hayatı maddî eziyetlerden daha büyük zararlar getirebilir. Âlimler Hz. Peygamber'e dil uzatan müşrik, mürafak, inkârcı ve bozguncuların zararlarını ortadan kaldırmak için bazı maddî müeyyideler belirlemiştir (Topaloğlu, s. 433-442).

Kur'an'da Cenâb-ı Hakk'ın, resülü Muhammed'i bütün dirlere hâkim olacak hak dinin nebîsi olarak gönderdiği (el-Feth 48/28-29), onu peygamberlerin sonucusu yaptığı (el-Ahzâb 33/40), Kur'an'ı bozulmak ve yok olmaktan koruyup kendi muhafazası altına aldığı (el-Hicr 15/9), hak dinin son halkasını teşkil eden İslâmîyet'i nihaî şekline erdirdiği (el-Mâide 5/3) ve ondan başka din arayışına kalkışanın bu davranışının asla kabul görmeyeceği (Âl-i İmrân 3/85) ifade edilmiş, bu suretle Resûlullah'ın son peygamber olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca bunu belirten birçok rivayet hadis kitaplarında yer almıştır (DİA, XVI, 479-480). Hz. Muhammed'e verilen risâletin evrenselliği çeşitli âyetlerde belirtilmektedir (el-A'râf 7/158; el-Enbiyâ 21/107; Sebe' 34/28). Son peygamberin nübüvvetinden günümüze kadar geçen on dört asırlik zaman içinde peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkanlar olmuşsa da bu hareketler sapkınlık olarak değerlendirilmiş ve iddia sahipleri kiteleri etkileyememiştir. Bu sosyolojik realite sözü edilen faaliyetlerin ilâhî irade ve planla da bağıdaşmadığını göstermektedir (bk. HATM-i NÜBÜVVET).

Allah nezdinde makbul ve seçkin insanlar olan peygamberlerin arasında üstünük farkının bulunduğu Kur'an'da bildirilmiştir (el-Bakara 2/253; el-Îsrâ 17/55). Resûl-i Ekrem, övünç vesilesi yapmadan kendisinin insan türünün ve kiyamet gününün efendisi olduğunu söylemekle birlikte (Buhârî, "Enbiyâ?", 3. "Tefsîr", 17/5; Müslim, "Îmân", 337-338; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 13; Tirmizî, "Menâkîb", 1) peygamberler arasında üstünük tartışmasına girilmesini ve kendisinin diğer nebîlerden üstün olduğu iddiasının sürdürülmesini yasaklamıştır (Buhârî, "Husûmât", 1, "Enbiyâ?", 24, 35; Müslim, "Fezâ'il", 160-163, 166-167). Yine, "Meryem oğlu Îsâ aşırı bir şekilde övündüğü gibi beni de övmeye kalkışmayın" demiş (Müsned, 1,

23-24; III, 249; Buhârî, "Hudûd", 31) ve konuşması sırasında onu överken aşırılığa kaçan bir sahâbîyi uyarmıştır (Müsned, IV, 256, 379; Müslim, "Cum'a", 48). Kâdî İyâz, Hz. Peygamber'in beyanları arasındaki farklılığı tevazu gösterme, diğer peygamberlere bir nâkisa getirmeme ve esasen nübûvvetle risâletin kendisinde bir üstünlük tercihinin bulunmaması gibi sebeplerle açıklamıştır (es-Şîfâ', I, 307-309).

Kur'ân-ı Kerîm'de geçmiş peygamberler için "abd" ve "beşer" kelimeleri kullanılmış, on âayette Resûlullah'tan abd olarak söz edilmiş, ayrıca beşer olduğunu söylemesi emredilmiştir (M. F. Abdülbâki, el-Mu'cem, "abd", "bşr" md.leri). Bu husus birçok hadiste de yer almıştır (Wensinck, el-Mu'cem, I, 183; IV, 108, 109). Resûl-i Ekrem kendisine hürmette aşırıya kaçılmasını menetmiş (Müsned, IV, 381; V, 227; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40; Tirmizî, "Radâ'", 10), ölüm döşeğinde iken, peygamberlerinin kabrini mâbed edinenleri ağır bir dille yermiş, müslümanları böyle bir davranıştan sakındırmıştır (Buhârî, "Şalât", 55; Müslim, "Mesâcid", 19-23).

İslâm dininde Peygamber sevgisine büyük önem verilmekle birlikte bütün sevgilerin üstünde Allah sevgisinin bulunduğu özellikle belirtilmiştir (el-Bakara 2/165). "Bir şeyi aşırı derecede sevmen gözünü kör, kulağını sağır edebili" meâlindeki hadisin de işaret ettiği gibi (Müsned, V, 194; VI, 450; Ebû Dâvûd, "Edeb", 116; Aclûnî, I, 343-344) Peygamber sevgisi onun gerçek hayatı, şahsiyeti ve dindeki konumıyla paralel olmalıdır. Ehl-i Kitap, aslında tek tanrı inancına sahip olduğu halde peygamberlerine beşer üstü bir konum biçmiş, böylece tevhid ilkesini zedelemiştir (et-Tevbe 9/30). İslâm tarihinde Hz. Peygamber'i tanıtılmaya kadar giden inanç grupları ortaya çıkamamışsa da onun gerçek hayatı, şahsiyeti ve konumyla bağıdaşmayan bazı aşırı telakkiler bilhassa halk kitleleri arasında etkili olmuştur. Zaman zaman yabancılara tarafından Resûl-i Ekrem'in şahsiyetiyle ilgili yakıştırmalar ileri sürülmüş, bunun yanında Peygamber'i yüceltme amacıyla asılsız rivayetler ve hayal ürünü malzemeler de üretilmiştir. Akıl ve nakîl ilimler alanında uzman olan bir kısım âlimler dahi Resûlullah'a dair haber ve rivayetlerde bazı yanlışlıklara düşmüştür. Nitekim Ebû Abdullah el-Hâlimî, el-Mînhâc fî şâ'abi'l-îmân adlı eserinin Peygamber sevgisine ayırdığı bölümlerinde (II, 45-178) sahîh olmayan birçok rivayeti toplamıştır. Aynı şey, Kâdî İyâz'ın es-Şîfâ' ve Suyûtî'

nin el-Hasâ'îşü'l-kübrâ adlı eserleri için de söz konusudur. Suyûtî, el-Le'âli'l-îmân'ı'sında mevzû olduğuna hükmettiği rivayetlerle ilk dönem muhaddislerinin zayıf veya mevzû kabul ettiği nakillerine bile bu eserinde yer vermiştir. Hz. Muhammed'in şahsiyetini doğru olarak bilip tanımak, iman ve gönül hayatını ona göre düzenlemek her müslümanın önemli görevlerinden biridir. Zira Muhammed alehisselâmin Kur'an ve Sunnet ile sahîh siyer kitaplarında yer alan gerçek şahsiyeti taklit edilip uygulması mümkün olan en güzel örnektir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râîg el-İsfahânî, el-Müfredât, "azr", "sly" md.leri; M. F. Abdülbâki, el-Mu'cem, "nb'e", "rsl", "kv", "tv'a", "slm", "abd", "bşr" md.leri; Wensinck, el-Mu'cem, I, 183 ("bşr" md.); IV, 108, 109 ("abd" md.); Müsned, I, 23-24, 395, 410, 429-430, 462; II, 241, 428, 460; III, 249; IV, 127, 128, 194, 256, 379, 381; V, 194, 227, 262; VI, 450; Dârimî, "Muâkaddime", 8; Buhârî, "Menâkîb", 18, "Îmân", 8, "Enbiyâ?", 3, 24, 35, "Tefsîr", 17/5, "Husûmât", 1, "Hudûd", 31, "Şalât", 55, "Ezân", 95; Müslim, "Fezâ'il", 17-18, 21-23, 160-163, 166-167, "Îmân", 69, 337-338, "Cum'a", 48, "Mesâcid", 19-23, "Salât", 35-38; Ebû Dâvûd, "Sünnet", 13, "Nikâh", 40, "Edeb", 116; Tirmizî, "Menâkîb", 1, "Edeb", 82, "Rađâ'", 10; Taberî, Câmi'u'l-beyân (Inş. Südki Cemîl el-Attârî), Beyrut 1415/1995, XXIII, 139; Mâtûridî, Te'vîlatü'l-Kur'ân, Süleymaniye Ktp., Mihrîşah, nr. 176, vr. 183^b; Ebû Abdullah el-Hâlimî, el-Mînhâc fî şâ'abi'l-îmân (Inş. Hilmî M. Fûde), Beyrut 1399/1979, II, 45-178; Kâdî İyâz, es-Şîfâ', I, 24, 62, 307-309; II, 625-627, 932-1046; İbn Kesîr, Tefsîri'l-Kur'ân, Beyrut 1385/1966, VI, 43; Aclûnî, Keşfû'l-ħâfa, Kahire 1351, I, 343-344; Şevkânî, Fethu'l-kâdir, Kahire 1349-51, III, 132; Muhammed Abdûh, Risâletü't-tevhîd (Inş. M. Reşîd Rîzâ), [baskı yeri ve tarihi yok] (Dâru İbn Hazm), s. 160-161; Bekir Topaloğlu, "Peygamber'e Saygısızlığın Dinî Hükümü", Hz. Peygamber ve Aile Hayatı (haz. İlâlü Çakan - İsmail Kurt), İstanbul, ts. (İlmî Neşriyat), s. 429-445.

BEKİR TOPALOĞLU

B) İbadet Hayatı ve Hukuktaki Yeri. Hz. Peygamber'in, içinde yetiştiği toplumun dinî telakkilerinin merkezinde yer alan çok tanrı inancından ve putlara tapma gibi ritüellerden baştan beri uzak durduğu, peygamberlik öncesi Kâbe'yi tâzim gibi İslâm'daki ibadet anlayışına paralel dinî davranışlarda bulunduğu bilinmektedir. Onun vahiy almadan önceki dönemde geçmiş peygamberlerden birinin dinine göre amel etmekle yükümlü olup olmadığı meselesi İslâm âlimlerince geniş biçimde tartışılmıştır. Hz. Muhammed'in tâbi değil metbû sayıldığı gereklisiyle buna olumsuz bakanlara karşılık bazı dellillerden hareketle ve Âdem, Nûh, İbrâ-